

Анатолій Падалко
(м. Житомир)

ДОБА КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТ. В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛЬСЬКОГО ІСТОРИКА ВЕСПАСІАНА КОХОВСЬКОГО (1633 – 1700 рр.)

Нині, в умовах розбудови незалежної української держави, одним із найактуальніших завдань вітчизняної історичної науки є проблема розширення джерельної бази та залучення до наукового обігу нових важливих пам'яток історичної думки минулих часів для висвітлення вітчизняної історії. В цьому аспекті заслуговує на особливу увагу залучення іноземних, зокрема, сусідських, насамперед, польських писемних джерел до всебічного дослідження найбільш важливих, доленосних подій в нашій багатовіковій історії. Однією з таких центральних історичних подій є Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького, та наступні військово-політичні події середини XVII ст, тому що саме з цього часу пішов відлік нової історії України.

Нині історикам-дослідникам добре відомо, що більшість джерел української історії XVII ст. залишаються або зовсім не знані, або вивчені недостатньо. В цьому контексті значний науковий інтерес мають праці видатного польського історика-баталіста і поета, офіційного придворного історіографа польських королів (Яна III Собеського), безпосереднього учасника війни між Україною та Річчю Посполитою у XVII ст. Веспасіана Коховського (1622-1700 рр.). Він залишив ряд фундаментальних, але, на жаль, недостатньо вивчених до сьогодні праць, які мають велику джерелознавчу та історіографічну цінність для дослідження історії України. Насамперед, йдеться про його фундаментальний чотиритомний твір «Польські аннали від смерті Владислава IV», написаному латинською мовою. В. Коховський в ньому висвітлив сучасні йому події 1648-1672 рр. докладніше ніж у будь-якій іншій пам'ятці іноземної історіографії XVII ст. Він, оперуючи документами королівської канцелярії та свідченнями очевидців, всебічно проаналізував головні історичні події того часу, свідком яких був і сам. На жаль, цієї видатної пам'ятки європейського рівня і по нині не перекладено на українську мову.

Відомо, що три томи його праці «Польські аннали» були видані ще за життя автора (четвертий залишився у рукопису). Також відомо, що роботу над цим твором він не припиняв до кінця свого життя. На наш погляд, фактично під час цієї роботи остаточно сформувались світоглядні принципи В. Коховського як історика і поета – він став виразником ідей правлячих кіл Речі Посполитої. В його поетичній спадщині можна знайти десятки хвалебних, далеких від істини та історичної правди незаслужених, фарисейських панегіриків на честь польських державних діячів. Звичайно, на його світогляд суттєвий

вплив мала глибока релігійність, палка віра в католицькі догмати, стійка впевненість в богообранність своєї вітчизни. Ще за життя В. Коховського ця і ряд інших його праць користувалися широкою популярністю у Речі Посполитій завдяки ґрунтовному викладу, художній обробці історичних фактів та патріотичним мотиваціям. Зазначимо, що і нині більшість дослідників підкреслюють як сильний бік його праць – широку джерельну базу і документальність викладу.

У наступному XVIII ст. ім'я В. Коховського через нестабільність та несприятливе політичне становище Речі Посполитої було тимчасово (до початку XIX ст.) забуто.

В українській історіографії до вивчення та характеристики праць В. Коховського зверталися в XIX – початку XX ст. такі видатні наші історики-дослідники, як М. О. Максимович, В. Б. Антонович, М. С. Грушевський. Вони всі відзначали, що факти його праць є одним з найістотніших джерел до історії Південно-Західної Русі. З-поміж сучасних дослідників творчості В. Коховського найбільш помітними є дослідження Ольги Апросіної [8]. У цьому повідомленні ми ставимо завданням звернути увагу на висвітлення В. Коховським визволення змагань українського народу в середині XVII ст., зокрема подій навколо укладення Гадяцької угоди 1658 р.

У працях В. Коховського щодо ситуації в Україні середини і третьої чверті XVII ст. історіографічний інтерес становлять його відомості про запорозьких козаків. У його трактовці козаки – це військовий елемент, вільний від будь-якої влади. Він намагається розтлумачити етимологію слова «козак». Однак, відомий український історик Д. Дорошенко вважав, що цю етимологію В. Коховський запозичив у інших сучасних йому польських істориків [1].

У своїх працях В. Коховський дав глибокий аналіз причин соціального вибуху народу України в середині XVII ст. Він вважав, що тодішня влада з українським людом поступала вкрай несправедливо, насамперед, обклала жахливими податками на все: на коней, худобу, зерно, на пасіку, на рибну ловлю і т. п.

Праці В. Коховського є також цінним джерелом з воєнної, політичної і дипломатичної історії України середини XVII ст. У його творах висвітлено майже всі значні битви Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького: Жовтоводська, Корсунська, Зборівська, Берестецька, Батозька, Жванецька, битви під Охматовим, біля Підгаєць. До речі, В. Коховський висвітлює рідкісні деталі опису битви під Пилявцями, з викладом обставин розгрому польських військ українським військом [2].

Важливо, у зв'язку з цим нагадати, що в 2009 р. у істориків Житомирщини значний інтерес викликала Міжнародна наукова конференція «Чуднівська кампанія 1660 року в

дзеркалі польської історіографії», яку провів Житомирський державний університет (організатор доктор історичних наук І. І. Ярмошик) і Польське наукове товариство у Житомирі. На цій конференції у багатьох виступах її учасники підкреслювали значимість праць В. Коховського, зокрема, праці «Історія правління Яна Казимира» у віддзеркаленні трагічних подій середини XVII ст. на території сучасної Житомирської області [3]. Як бачимо, праці В. Коховського значно розширюють джерельну базу для вивчення вітчизняної історії та історії нашого краю і дають змогу ширше роздивитись проблеми історії України.

Слід підкреслити, що на сторінках праць цього автора можна знайти відповіді на ряд фактів, які до сьогодні остаточно не з'ясовані і які в основному торкаються дипломатичної діяльності Б. Хмельницького в 1648 р. [4]. Праці В. Коховського містять тексти переговорів, листування між представниками різних країн. Нерідко ці тексти слово в слово переписувались українськими літописцями, зокрема Григорієм Грабянкою [5].

Значна увага приділена В. Коховським характеристиці образів польських та українських державних діячів. Постаті керівників української держави – Б. Хмельницького, І. Виговського, П. Тетері, Ю. Хмельницького позначені суперечливими характеристиками і побудовані на контрасті. До одних він безпідставно ставився з симпатією, до інших – з ворожнечею [6]. Однак, завдяки фактичній насиченості та оригінальним відомостям праці В. Коховського дозволяють повніше встановити хід військових акцій різних урядів та їх керівників, а також механізми і особливості взаємодії українського та польського таборів.

Звичайно, що належність В. Коховського до польського табору (він представник середньої шляхти), зверхність у ставленні до козаків та інших українських повстанців, його віра в месіанство і «культуртрегерство» Речі Посполитої штовхали його до певної тенденційності у викладі матеріалу, до викривленості історичної реальності і неточностей.

За роки незалежності України ряд сучасних істориків, зокрема, Ю. А. Мицик [7], О. В. Апросина [8], М. Ф. Кучернюк [9], Д. О. Наливайко [10] критично проаналізували історичні факти і відомості, які висвітлені в працях В. Коховського, що стосуються тогочасної історії України, визначили рівень їх вірогідності і в цілому високо оцінили їх величезну цінність у висвітленні історії України в XVII ст.

Джерела і література:

1. Дорошенко Д. Нарис історії України / Д. Дорошенко. Т. 1. – К.: «Глобус», 1992. – С. 149.

2. Чуднівська кампанія 1660 року у дзеркалі польської історіографії. Збірка наукових публікацій про московсько-польську війну середини XVII ст. – Житомир: видавництво Євенок О.О., 2010. – 112 с.;
3. Документы об Освободительной войне украинского народа 1648-1654. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 131-137.
4. Смолій В. Богдан Хмельницький / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Либідь, 1995. – С. 142.
5. Літопис гадяцького полковника Григорія Габ'янки. – К.: Наука, 1992. – С. 54.
6. Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654-1657 рр / Я. Федорук. – Ч. I. – Львів: Наука, 1987. – С. 92-96.
7. Мицик Ю. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу / Ю. Мицик. – Дніпро, 1996.
8. Апросіна О. Хроніка Веспасіана Коховського як джерело до історії України середини і третьої чверті XVII ст. та пам'ятка польської історіографії: Дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Національна гірнича академія України. – Дніпропетровськ, 2000. - 181 арк.
9. Кучернюк М. Джерела про російсько-українські політичні зв'язки (1648-1654 рр.) / М. Кучернюк. – Львів: Вища школа, 1980. – 179 с.
10. Наливайко Д. Україна очима Заходу / Д. Наливайко. – К.: Основи, 1998.
11. Ярмошик І. Любарсько-Чуднівсько-Слободищенська битва 1660 року між польським та російським військом у дзеркалі польської історичної баталістики / І. Ярмошик. // Чуднівська кампанія 1660 року у дзеркалі польської історіографії. Збірка наукових публікацій про московсько-польську війну середини XVII ст. – Житомир: видавництво Євенок О.О., 2010. – С. 3 – 13.
12. Kochowski Wespazjan. // Słownik historyków polskich. – Царсзawa: Wiedza powszechna, 1994. – S. 233 – 234.
13. [Kochowski W.] Annalium Poloniae ad obitu Vladislai IV. Climacteres scriptore Vespasianc a Kochova Kochowski. - Cracowiae, 1683.
14. Kochowski W.] Historia panowania Jana Kazimierza przez nieznanego autora. Wydana z rekopismu przez Edwarda Raczyńskiego. - Poznan, 1840. - S.2.
15. Kochowski W. Historia panowania Jana Kazimierza / W. Kochowski. – Т. 2. – Poznań: nakładem i czcionkami N. Kamińskiego i Spółki, 1859. – 314 s.

Анатолій Падалко. Доба козацької революції середини XVII ст в дослідженнях польського історика Веспасіана Коховського (1633 – 1700 рр).

У статті аналізуються погляди польського історика В. Коховського (1633 – 1700) на події визвольних змагань українського народу середини XVII ст., котрий був учасником багатьох військових акцій на українських теренах, наголошується на історіографічному та джерелознавчому значенні його праць для сучасних дослідників вітчизняного минулого.

Anatol Padalko. Doba rewolucji kozackiej środku XVII st. w badaniach historyka polskiego Wespasjana Kochowskiego (1633- 1700)

W artykule dokonano analizę poglądów historyka W. Kochowskiego (1633- 1700) na zdarzenia zawodów wyzwalających narodu ukraińskiego środku XVII st., jaki był uczestnikiem wielu akcji wojskowych na terenach ukraińskich, autor robi nacisk na znaczeniu historiograficznym oraz  rudloznawczym jego prac dla współczesnych badaczy ojczystej przeszłości.